

УДК 316.422:161.1-351.746:(477)=161.2

DOI 10.37749/2308-9636-2020-8(212)-2

С. Г. Гордієнко,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА»

У роботі розглядається питання генезису теорії поняття державної безпеки в Україні, її правового виміру, визначення сукупності державних органів, у кожного з яких є своя компетенція.

Виходячи з того, що найбільш прийнятним визначенням держави є визначення її як організації політичної влади, зазначається, що безпека держави як системи політичної влади в Україні залежить від її політичної, економічної, наукової та науково-технологічної складових, які є фундаментом інноваційної політики України.

Ключові слова: національна безпека, складові національної безпеки, загрози національній безпеці України, якісний стан безпеки держави, правила визначення понять, державна безпека і безпека держави, безпека державно-політичного, конституційно легітимізованого політичного ладу держави, безпека державотворення і конструктивної політики, політичний суверенітет, територіальна цілісність України і недоторканість її кордонів, безпека інститутів державної влади, безпека національно-державних інтересів у сфері економіки.

Чергове звернення автора до питання генезису сутності та змісту державної безпеки України¹ після майже двадцятип'ятирічної перерви зумовлене новими реаліями соціального, політичного та державного будівництва України, а також наявністю нових публікацій, що дозволить сформулювати репрезентативні висновки за роботою.

На превеликий жаль, висвітлити таку проблему однією статтею не вдасться через великий обсяг. Тому матеріал буде поділений на три частини:

— трансформація поняття «державна безпека»;

— визначення складових безпеки української державності за сферами її буття;

— визначення повноважень державних органів у забезпеченні безпеки держави та напрямів їх удосконалення.

Тож приступимо до з'ясування першого питання.

Державна незалежність і безпека є базовою політичною цінністю, а їх зміцнення й розвиток — головною стратегічною метою сучасної української держави.

Незалежність передбачає спроможність і готовність держави захистити свою цілісність та непорушність кордонів; вести незалежну зовнішню політику винятково на підставі національних інтересів; мінімізувати зовнішню залежність. Державна незалежність є головною умовою успішної реалізації держав-

¹ Картавцев В. С., Гордієнко С. Г. До питання про концептуальні засади діяльності Служби безпеки України // Науковий вісник Академії СБ України. Київ, 1997. № 5. С. 3—10; Гордієнко С. Г. Про поняття «державна безпека» // Науковий вісник Академії СБ України. Київ, 1998. № 6—7. С. 33—41; Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека» // Стратегічна панорама. Київ, 2003. № 2. С. 114—120; Гордієнко С. Г. Методологічні орієнтири розробки понятійно-категоріального апарату у сфері державної безпеки // Збірник наукових праць НА СБ України. Критерії оцінки діяльності органів СБ України. Київ, 2004. № 12. С. 140—146; Гордієнко С. Г. Методологічні аспекти теорії державної безпеки України та захисту інтелектуальної власності Службою безпеки // Концептуальні засади забезпечення державної безпеки України: матер. наук.-практ. конф., 29 червня 2004 р. Київ: Вид-во НА СБ України, 2004. С. 70—73.

ного курсу на створення комплексної, цілісної, інтегрованої системи національної безпеки на суспільному, державному та політичному рівнях.

Суспільство в цьому комплексі відіграє роль джерела ресурсів і бази лояльності; **державна і політична система** — роль мобілізуючого й організуючого чинника; **збройна сила, дипломатія, пропаганда** — роль засобів реалізації пріоритетів національної безпеки.

Розвиток засад безпекової діяльності передбачає формування самодостатнього суспільства, здатного вижити й вистояти за несприятливих зовнішніх умов та за відсутності міжнародної підтримки. Для цього необхідними є налагоджені й тісно інтегровані системи життєзабезпечення (збройні сили і військово-промисловий комплекс, державне адміністрування, освіта, охорона здоров'я, базові технологічні цикли та процеси і критичні ресурси) та відповідні кадрові ресурси (офіцерів, інженерів, лікарів, викладачів, науковців тощо).

У загальному розумінні національна безпека України — це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави.

Відповідно до пропозицій ЮНЕСКО національна безпека — це система державних і суспільних гарантій стабільного розвитку нації, захисту її базових цінностей та інтересів, джерел духовного і матеріального добробуту від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Більшість авторів визначають безпеку як певну характеристику якісного стану системи та її основних частин¹.

О. В. Українчук одним із перших визначив, що **національна безпека** — це специфічний вид суспільних відносин, які складаються між людьми та їх колективами у процесі здійснення цілеспрямованої діяльності щодо досягнення стану оптимального функціонування й

розвитку суспільства та його структур шляхом правильного вибору перспективних цілей, ефективної централізації загроз, що виникли, стимулювання і створення позитивних процесів².

Національна безпека України забезпечується специфічною діяльністю суспільних інститутів, спрямованою на створення і вдосконалення умов та чинників (гарантій) ефективної життєдіяльності народу. Відповідні суспільні інститути утворюють **систему забезпечення національної безпеки України**.

Однією з важливих ключових складових національної безпеки є державна безпека, і національну безпеку не можна звужувати до державної, адже це загрожуватиме пріоритетом інтересів держави над інтересами народу.

У системі національної безпеки одними з головних пріоритетів, і ми з цим погоджуємося, є державно-політичний та соціально-економічний аспекти.

Державно-політичний аспект полягає в забезпеченні територіальної цілісності України, недоторканності її кордонів, внутрішніх і міжнародних інтересів Української держави та її впливу на світовій арені, захисту державно-політичного ладу від спроб ліквідувати чи змінити його неконституційним шляхом, а також прав та свобод громадян, виживання у випадках катастроф, стихійних лих і мінімізації їх наслідків.

Соціально-економічний забезпечує стійкість соціально-економічної системи держави, вдосконалення структури народного господарства, захищеність його від зовнішніх та внутрішніх загроз, подолання кризових явищ в економіці і соціальній сфері.

Усталеною традицією для будь-якої цивілізованої держави є прагнення до забезпечення територіальної цілісності, недоторканності кордонів як найважливіших передумов безпечного існування і вільного розвитку народу. Вирішення

¹ Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. праці. Київ: НІСД, 2016. 528 с.

² Українчук О. В. Обеспечение национальной безопасности в условиях формирования в Украине гражданского общества и демократического, правового, социального государства: дис... канд. юрид. наук. Харьков, 1985.

пов'язаних із цим завдань покладається на спеціально утворені державні інституції: Збройні Сили України, спецслужби; Міністерство внутрішніх справ; відомства, які здійснюють дипломатичну та зовнішньоекономічну діяльність та низку інших.

Загрози національній безпеці України (внутрішні та зовнішні, реальні та потенційні) безпосередньо впливають на якісний стан безпеки держави.

На нашу думку, головною характеристикою якості стану безпеки нації та держави як організації політичної влади, є її обороноздатність (можливість суверенної держави забезпечити територіальну недоторканність власними силами, що є найбільш значущою її характеристикою) та здатність протистояти антиконституційним та антикорупційним проявам в українському суспільстві.

Сучасні ідеалісти й еkleктики з легкістю оперують різними поняттями, довільно змінюють їх історичний та науковий зміст, але ламання наукових понять, насамперед, означає радикальну зміну їх змісту, основних, істотних ознак, заміну старих класичних понять новими, що принципово відрізняються за змістом від усталених наукових понять. Розвиток понять у суспільних науках показує, що при крутому ламанні їх зміст принципово змінюється, що ці якісні зміни виникають тоді, коли відбувається взаємоперехід кількості в нову якість у всіх головних ознаках соціального поняття¹.

Тобто загальних правил визначення понять, про що ми неодноразово зазначали раніше, необхідно беззаперечно дотримуватися².

На думку автора, національна безпека, державна безпека і безпека держави за їх семантичної схожості не є тотожни-

ми поняттями, однак у результаті «міждисциплінарного транзиту» категорії «безпека» її похідні (національна безпека, державна, воєнна та ін.) поступово «розмиваються», а їхній зміст утрачає свою категоріальну чіткість.

З одного боку, поняття національної безпеки стало невід'ємним атрибутом більшості воєнно-політичних концепцій, аналітичних і прогностичних розробок довгострокового, глобального характеру. А з іншого — й досі немає чіткої, загальноновизнаної дефініції поняття, і до того ж розбіжності між науковими школами та окремими дослідниками — досить радикальні.

Відповідно до законодавства України державну безпеку забезпечує лише Служба безпеки України та й то від загроз невоєнного характеру. А як же зрозуміти призначення Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів і всіх його складових: Збройних Сил, Державної Прикордонної Служби тощо у повсякденні? Тобто Збройні Сили, а саме їх військовий потенціал у мирний час не є стримуючим фактором від будь-якої військової агресії проти країни!!!

Останнє є логічно безглуздом.

Тобто гіпотетично, безпеку держави як апарату влади та управління забезпечує достатня кількість органів та організацій держави, але в кожній з них є своя компетенція!!!

Таким чином, визначення поняття «національної безпеки України» та «державної безпеки України» відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», на нашу думку, потребує уточнення, хоча б до такого: **це «надійне, стабільне функціонування суспільства та держави і нарощування їх потенціалу як умови їх існування і захи-**

¹ Гордієнко С. Г. Методологічні орієнтири розробки понятійно-категоріального апарату у сфері державної безпеки // зб. наук. пр. НА СВ України. Критерії оцінки діяльності органів СВ України. Київ, 2004. № 12. С. 140—146.

² Гордієнко С. Г. Молодому науковцю коротко про необхідне: наук.-практ. посіб. Київ: КНТ, 2007. 90 с. Гордієнко С. Г. Молодому науковцю СВ України коротко про необхідне: наук.-практ. посібник. Київ: наук.-вид. відділ НА СВ України, 2008. 89 с.; Гордієнко С. Г. Молодому науковцю коротко про необхідне / наук.-практ. посіб. / С. Г. Гордієнко; КІІ ім. Ігоря Сікорського. Електронні текстові дані. 2-ге вид., перероб. Київ: КІІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 105 с. URL: <http://ipp.kpi.ua/about/vkladachi/gordienko/>.

щеності від реальних та потенційних загроз»¹.

Відповідно до наших попередніх доробок, основу яких становлять матеріали з грифами обмеження у доступі² (на які безпідставно посилаються Капуловський А. В. та Жарий О. К.) та достатньої кількості відкритих публікацій стосовно визначення поняття державної безпеки, нами зроблено низку висновків.

Потрібно враховувати, що зміст поняття «безпека» ширший, ніж статичний «стан захищеності» соціальної системи від внутрішніх і зовнішніх загроз, а тим більше — «стан її непорушності».

Можна передбачити, що безпека соціальної системи залежить від її здатності:

— ефективно нейтралізувати (можливо з попередженням) внутрішні та зовнішні загрози, що виникли;

— стимулювати та використовувати у своїх інтересах позитивні явища, фактори і процеси, що впливають на соціальну систему, а також створювати їх;

— стимулювати трансформацію нейтральних щодо даної системи факторів у позитивні і водночас протидіяти їх трансформації у негативні фактори, процеси, явища.

Отже, безпека соціальної системи є станом її оптимального функціонування і розвитку за умов правильного вибору перспективних цілей, ефективної нейтралізації загроз, що виникають, стимулювання і створення позитивних процесів.

Визначення поняття «державна безпека» зустрічається в таких виданнях як «Контррозвідальний словник», «Сди-

ний словник чекістської термінології», «Основи контррозвідальної діяльності радянських органів державної безпеки», працях Вищої школи КДБ СРСР і низці інших.

Але єдиного поняття так і не відпрацьовано, тому що загальної методики визначення поняття так і не було вибрано.

Розглядаючи низку визначень державної безпеки, що зустрічаються в спеціальній літературі і які висвітлюють сучасні погляди на цю проблему, можемо зазначити, що вони не відповідають вимогам, які до них висуваються (немає чітких критеріїв відмінностей від інших, неоднозначні й суперечливі).

Слід зазначити, що в публікаціях зустрічаються визначення державної безпеки юридичного характеру. Однак усі вони без винятку занадто політизовані (вживаються терміни: внутрішні і зовнішні вороги, ворогуючі елементи, антирадянські центри, ворожі соціальному ладу сили, противник та інші, які в цілому, на наш погляд, можуть бути замінені терміном «загрози»). Таким шляхом ідуть законодавці більшості країн, де в нормативному акті після визначення якого-небудь поняття надається розлоге пояснення через визначення мети, завдань і принципів діяльності.

Майже в усіх визначеннях державна безпека розглядається як стан суспільного та державного ладу або його основ, що характеризується певними якостями, а саме: міцністю, непорушністю, незалежністю, захищеністю. Недоліком наведених визначень є також те, що їх права, визначальна частина, — розпливчаста, в ній вживаються загальні фрази: внут-

¹ Яценко В. А. Щодо визначеності поняття «національна безпека України» // Право національної безпеки та військового права: історія, сучасність і перспективи: зб. матер. круглого столу (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського; Національна академія правових наук України, Науково-дослідного інституту інформатики і права / упоряд.: М. М. Прохоренко, П. П. Богущкий; за заг. ред. М. М. Прохоренка. Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2019. 168 с. С. 45—48.

² Гордієнко С. Г. Про поняття «державна безпека» // Науковий вісник Академії СБ України. Київ, 1998. № 6—7. С. 33—41; Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека» // Стратегічна панорама. Київ, 2003. № 2. С. 114—120; Гордієнко С. Г. Методологічні орієнтири розробки понятійно-категоріального апарату у сфері державної безпеки // зб. наук. пр. НА СБ України. Критерії оцінки діяльності органів СБ України. Київ, 2004. № 12. С. 140—146; Гордієнко С. Г. Методологічні аспекти теорії державної безпеки України та захисту інтелектуальної власності Службою безпеки // Концептуальні засади забезпечення державної безпеки України: матер. наук.-практ. конф., 29 червня 2004 р. Київ: Вид-во НА СБ України, 2004. С. 70—73.

рішні й зовнішні класово-ворожі сили; будь-які підривні сили й елементи; інші джерела безпеки; внутрішні і зовнішні вороги, корінні підвалини розвинутого соціалістичного суспільства, корінні інтереси радянського народу, різні зарубіжні антирадянські центри та ін. Визначення хибують на стилістику, наприклад, «незалежність соціалістичної держави з боку всяких підривних сил...»

На нашу думку, перспективною є ідея поєднання поняття «державна безпека» з категорією «відносини».

Отже, зрозуміло, що поняття «державна безпека» досить складне, багатоглибке, інтегроване з багатьох понять і, відповідно, висвітлює безпеку не тільки держави, але й окремої особи та суспільства в цілому¹.

Хоча кожне визначення має свої особливості, зазначимо, що сучасне трактування безпеки як «стану захищеності» конкретного соціального об'єкта (особи, суспільства, держави) позитивно сприймається у політичних та наукових колах.

Як вже зазначалося, враховуючи суттєву специфіку визначення терміна «державна безпека» за часів СРСР, визначення поняття «державна безпека» траплялося лише у виданнях КДБ СРСР.

Одним із перших до цієї проблеми звернувся Є. І. Борисоглебський. До початку 1990-х років зазначені питання висвітлювалися у статтях В. С. Тетеріна, Ю. Я. Коршунова, Ю. Б. Долгополова, С. В. Володіна, Ю. І. Авдеева, П. С. Коршикова та О. М. Ніколаєва.

Проблеми забезпечення державної безпеки досліджувалися також ученими України, які безпідставно і неправомірно отожднюють державну безпеку з національною.

Аналізуючи зміст практичної діяльності органів державної безпеки — Служби безпеки України, яка визначена законодавством єдиним органом, який її забезпечує, зазначимо, що вона завжди здійснюється за межами захисту тільки державних інституцій.

У подальшому автор, розглядаючи суспільні відносини, дійшов висновку, що спецслужба будь-якої країни не спроможна (й не має таких повноважень) забезпечити безпеку в повному обсязі усіх без винятку суспільних відносин. З огляду на це Служба безпеки України має забезпечувати пріоритетні інтереси суспільства через забезпечення безпеки держави в основних сферах діяльності України: економічній, політичній, війсьній та науково-технічній.

Однак, і це принципово, держава має бути тільки ефективним засобом, суб'єктом виконання завдань, що необхідно вирішувати суспільству.

Тому пропонувалося визначити пріоритетність діяльності Служби як державного органу таким чином: органи державної безпеки мають забезпечувати безпеку суспільства у спосіб забезпечення передусім безпеки власне держави спеціальними формами, методами, силами та засобами. Бо забезпечити одночасно безпеку всіх «осіб», тобто без конкретної їхньої причетності, наприклад, до «секретів», навіть теоретично неможливо. А забезпечити безпеку суспільства загалом і його основи — держави — спецслужби не тільки спроможні, а й повинні, інакше вони не виправдають свого призначення як державного органу. Тобто необхідно реалізовувати принцип розумного балансу інтересів особи, суспільства і держави, їхньої взаємної відповідальності.

Використовуючи формально-логічний метод, поняття «державна безпека» можна сформулювати так. **Безпека держави** — це різновид національної безпеки, що передбачає спроможність держави забезпечувати стабільне функціонування державних та суспільних інституцій, а також стан їхньої захищеності від потенційних і реальних загроз. Саме за таких умов безпеці держави притаманні окремі ознаки національної безпеки.

Таким чином, згідно з теоретичними положеннями забезпечення безпеки держави, СБ України забезпечує її безпеку

¹ Гордієнко С. Г. Про поняття «державна безпека» // Науковий вісник Академії СБ України. Київ, 1998. № 6—7. С. 33—41.

завичай тільки «спеціальними» силами та засобами, формами та методами. Це й зрозуміло, адже кожному суб'єкту влади (Президенту, Міністерству оборони, Міністерству внутрішніх справ, прикордонним військам, судам, прокуратурі тощо) належить забезпечувати безпеку держави лише їм дозволеними законодавством силами та засобами.

Отже, статус та сутність діяльності СБ України може визначатися таким чином: Служба безпеки України — державний орган, який забезпечує безпеку держави у спосіб виявлення, попередження та припинення протиправної діяльності (розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав та посягань на суверенітет України) організацій, груп та осіб у політичній, економічній, науково-технічній, війсьній та соціальній сферах діяльності України спеціальними силами, засобами, методами та формами.

Можна констатувати, що діяльність СБ України щодо забезпечення безпеки держави полягає в підтриманні певного якісного стану суспільних відносин, що потребують нормативно-правового закріплення і постійного коригування залежно від конкретних соціально-політичних умов та оперативної обстановки.

Таким чином, термін «державна безпека» нині автоматично підміняє поняття «безпека держави», яке конкретніше та точніше, ніж перше, але не таке придатне для політичного вжитку.

Однак якщо взяти за вихідне те твердження, що термін «державна безпека» відображає тільки забезпечення безпеки держави, можна уникнути низки протиріч, що постали останнім часом. Застосувавши теорію домовленості, можна зняти формальні протиріччя, але не змістовні. На цій підставі можна створити, звичайно, недосконалу, але систему класифікації «безпек»: національна безпека,

суспільна безпека, безпека держави, воєнна безпека, політична безпека, економічна безпека тощо.

Таким чином, поняття «безпека держави як здатність системи суспільних відносин (у державно-політичній та соціально-економічній сферах діяльності суспільства), що безпосередньо пов'язана із забезпеченням оптимального функціонування її інститутів (у першу чергу, державної влади) забезпечити безпеку особи, суспільства і держави при конкретному балансі їх життєво важливих інтересів» знаходить своє підтвердження¹.

Спроба аналізу сутнісних і змістовних характеристик різних «безпек»: нації, народу, етносу, політичної нації, території, країни та держави приводить до вкрай простого висновку, що обсяг понять і їх «вага», а саме — безпеки нації, політичної нації, етносу, народу, території, території держави, країни, держави та суверенної держави є різним.

Останнє абсолютно аргументовано і, на мій погляд, беззаперечно засвідчив у своїх працях Степико Михайло Тимофійович².

Пропоную у цьому більш детально визначитися.

Згідно з Концепцією національної безпеки України головним суб'єктом забезпечення національної безпеки є держава, яка також має відповідні ознаки та критерії своєї безпеки.

До інституцій, без яких не може існувати й ефективно функціонувати будь-яка держава, насамперед відносять: державний суверенітет, державний кордон, територіальну цілісність, конституційний лад, економічний, науково-технологічний і оборонний потенціал, відповідно організовану державну владу, яка проводить незалежну внутрішню і зовнішню політику, захищає своїх громадян за кордоном³.

¹ Гордієнко С. Г. Методологічні аспекти теорії державної безпеки України та захисту інтелектуальної власності Службою безпеки // Концептуальні засади забезпечення державної безпеки України: матер. наук.-практ. конф., 29 червня 2004 р. Київ: Вид-во НА СБ України, 2004. С. 70—73.

² URL: https://scholar.google.com.ua/citations?user=A_lr9VMAAAAJ&hl=ru.

³ Картавцев В. С., Гордієнко С. Г. До питання про концептуальні засади діяльності Служби безпеки України // Науковий вісник Академії СБ України. Київ, 1997. № 5. С. 3—10.

Зазначене частково підтверджується аналізом доробок з Вікіпедії¹ та О. А. Чувакова.

Зіставлення понять «державна безпека» та «національна безпека» показує, що вони виражають єдину сутність — стан країни, за якого забезпечується розвиток особи, суспільства і держави та захист національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх погроз. Отже, ці поняття можна розглядати як ідентичні, однак поняття «національної безпеки», як уже відзначено, більш точно і предметно відображає сутність розглянутого явища².

З останнім нам погодитися складно, оскільки автор наостанок протирічить собі, співставляючи безпеку країни з безпекою держави. **Останнє, як нам здається і завадило йому дати власне визначення державної безпеки.**

Чумак В. В. і Бернадський Б. В. обґрунтовують нетотожність безпеки нації та держави. Вони підтримують І. А. Храбана, який зауважив, що ототожнення цих двох відмінних понять створює загрозу утвердження пріоритету інтересів держави над інтересами народу.

Автори доходять висновку, що питання державної безпеки зводиться до питання захищеності державної влади.

Тобто йдеться про захищеність державного суверенітету, державного апарату, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Головними напрямками державної політики у сфері забезпечення державної й громадської безпеки, на їх погляд, на

довгострокову перспективу повинні стати посилення ролі держави як гаранта безпеки особистості, удосконалення відповідного правового регулювання³.

Акімова Л. М. зазначає, що у рамках концепції національної безпеки розглядається, перш за все, забезпечення самого існування держави, дотримання її суверенітету та територіальної цілісності, а також здатності адекватно реагувати на будь-які реальні й потенційні внутрішні та зовнішні загрози⁴.

Як бачимо, знову відзначається складність понять національної і державної безпеки, однак автор їх із відомих нам причин не надає.

Турченко О. О. та Гончарова А. А. аналізують поняття безпеки як міждисциплінарної категорії, також не даючи їй визначення, а лише наводять свої висновки з проблеми⁵.

Таке ми вважаємо неприпустимим і недоречним у наукових працях.

Капуловський А. В. при визначенні пріоритетів безпеки особистості і державної безпеки відзначає, що держава, забезпечуючи свою безпеку, може одночасно сама становити постійну небезпеку і загрозу для населення країни⁶.

Козьяков І. зазначає, що однією з новел Закону України від 21 червня 2018 р. «Про національну безпеку України» є те, що вперше сформульовано та закріплено у нормативно-правовому акті вищої юридичної сили норму-дефініцію, яка містить тлумачення правового поняття «державна безпека».

Передусім автор зазначає, що загальним для доктринального визначення «державної безпеки» є те, що вона є компонентом категорії «національна безпе-

¹ Матеріал з Вікіпедії.

² Чуваков О. А. Національна і державна безпека: співвідношення понять / Правова держава 15'2012. С. 193—196.

³ Чумак В. В., Бернадський Б. В. Теоретико-правовий аналіз понять «національна безпека» і «державна безпека» // Правничий вісник Університету «КРОК» 2014. Вип. 20. С. 95—103.

⁴ Акімова Л. М. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки // Державне управління: удосконалення та розвиток № 5, 2015.

⁵ Turchenko O., Ovcharova A. «Безпека» як міждисциплінарна категорія. Правничий часопис Донецького університету, [S.l.], n. 1/2, p. 30—39, jan. 2015. URL: <http://jpch.donnu.edu.ua/article/view/2704>. Дата звернення: 04 грудня 2019.

⁶ Капуловський А. В. Визначення пріоритетів безпеки особистості і державної безпеки при прийнятті управлінських рішень // Вісник НАДУ 4'2014 С. 38—42.

ка» та співвідноситься з нею як окреме й загальне, а опис найістотніших ознак поняття проведений з логічними та лінгвістичними недоліками.

Ураховуючи основні підходи законодавства до визначення національних інтересів, правове поняття «**державна безпека**» має відображати певний стан держави, за якого створені умови для існування встановленого конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності України¹.

З даним твердженням автора слід погодитися, але не можна погодитися з відсутністю самого поняття.

Настюк В. Я. відзначає, що **державна безпека** є системою загальних та спеціальних заходів, які забезпечують надійне та стабільне існування держави, як політичної організації всього суспільства, а також забезпечує її захист від реальних та потенційних загроз (ризиків) зовнішнього та внутрішнього характеру, які здатні завдавати шкоди її нормальному функціонуванню, що, на наш погляд, є цілком справедливим і доведеним².

Корж І. Ф. пише, що можна виділити три великих види безпеки, які у своїй сукупності і системності складають **безпеку України (безпеку держави)**: державна безпека; суспільна безпека і безпека особистості (людини і громадянина). Найбільш прийнятним сучасним визначенням держави є його визначення в якості організації політичної влади, необхідної для виконання як класових завдань, так і загальних справ, що витікають із природи всякого суспільства.

З урахуванням зазначеного, термін «**державна безпека**», на його думку, визначається як збалансований стан

функціонування держави як політичного інституту влади, який досягається шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу існуючих і ймовірних загроз основним ознакам держави (насамперед, інститутам державної влади, територіальній цілісності, суверенітету, грошово-кредитній та податковій системам) та дозволяє державі ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку особи (громадянина), суспільства та держави³.

Як на нас, то в даній роботі автор робить декілька не завжди обґрунтованих припущень стосовно широкого і вузького розуміння понять як системи складових поняття, що є вже нонсенсом. Однак заслуговує на увагу його визначення державної безпеки, хоч і зроблене з певними логічними помилками.

На превеликий подив в науковій періодиці зустрічаються статті, які є лише переписуванням чужих думок та висновків і які не несуть в собі нового знання стосовно визначення поняття державної безпеки⁴.

Інші автори лише погоджуються з висновками та визначеннями своїх попередників, але не надають своїх трактовок понять: «Зважаючи на виклики сучасного стану суспільно-політичного, міжнародного розвитку України, наукові дослідження окремих учених та з метою розведення тотожного сприйняття понять «державна безпека» і «безпека держави», на наш погляд, найвдалішим, лаконічним, змістовним є твердження С. Гордієнка, за яким «державна безпека — різновид національної безпеки, що передбачає спроможність держави забезпечувати стабільне функціонування державних та суспільних ін-

¹ Козьяков І. Законодавче визначення державної безпеки: проблеми теорії та практики // Теорія держави і права 9/2019. С. 160—164.

² Настюк В. Я. Сучасні підходи до визначення сутності та поняття державної безпеки // міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти». 16 квітня 2015 р. ХЮА ім. Ярослава Мудрого. С. 56—58.

³ Корж І. Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття // «Правова інформатика», № 4(36) / 2012. С. 69—76.

⁴ Жарий О. К. Генезис законодавчого терміна «державна безпека» / О. К. Жарий // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 116. С. 17—25; Капуловський А. В. Визначення пріоритетів безпеки особистості і державної безпеки при прийнятті управлінських рішень // Вісник НАДУ 4'2014. С. 38—42.

ституцій, а також стан їхньої захищеності від потенційних і реальних загроз»¹.

Таким чином, виходячи з викладеного, доцільним вбачається висновок, що поняття державної безпеки як системи політичної влади в Україні залежить від її політичної, економічної, наукової та науково-технологічної складової, які створюють інноваційну складову політики України на світовій арені.

Останні, як і їх якісні характеристики, мають бути визначені та закріплені законами та іншими нормативними актами у доктринах, концепціях, стратегіях та програмах.

У побутовому розумінні національна безпека України — це спосіб самозбереження українського народу (нації), який досяг рівня організації у формі незалежної держави, або стан, що забезпечує захист держави, її інститутів і джерел її могутності від зовнішніх і внутрішніх ворогів.

Таким чином, загалом, категорія національної безпеки структурно окреслюється як ступінь (міра, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи (громадянина), суспільства (народу, нації) і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз або ступінь (міра, рівень) відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства й держави, і однією із важливих її складових є державна безпека.

Ми погоджуємося, що в системі національної безпеки головними пріоритетами є державно-політичний та соціально-економічний аспекти.

З урахуванням зазначеного, термін «державна безпека» визначається як якісно визначений законодавством стан функціонування держави як політичного інституту влади, який досягається

шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу існуючих і ймовірних загроз основним ознакам держави (насамперед, інститутам державної влади, територіальній цілісності, суверенітету, грошово-кредитній та податковій системам) та дозволяє державі ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку особи (громадянина), суспільства та держави.

Виходячи з того, що найбільш прийнятним визначенням держави є визначення її як організації політичної влади (складова суспільства, яка його організовує) можемо зазначити, що безпека держави як системи політичної влади в Україні залежить від її політичної, економічної, наукової та науково-технологічної складових, які є фундаментом інноваційної політики України.

Тобто державна безпека — це:

— безпека державно-політичного, конституційно легітимізованого політичного ладу держави від змін його неконституційним шляхом;

— безпека державотворення і конструктивної політики задля стабільності суспільства;

— наявність політичного суверенітету;

— територіальна цілісність України і недоторканність її кордонів;

— безпека інститутів державної влади;

— безпека національно-державних інтересів у сфері економіки.

Таким чином, гіпотеза, що безпеку держави як апарату влади та управління забезпечує значна кількість її органів, у кожного з них є своя компетенція, знаходить своє попереднє підтвердження.

У подальшому автор обґрунтує це більш детально на прикладі інших теоретичних напрацювань та існуючого законодавства.

¹ Баюк М. І. Гуманітарна складова політики державної безпеки: поняття, принципи / М. І. Баюк // Університетські наукові записки. 2018. № 1. С. 186—199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2018_1_18.

Список використаної літератури

1. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?user=A_lr9BMAAAAJ&hl=ru.
2. Turchenko O., Ovcharova A. «Безпека» як міждисциплінарна категорія. Правничий часопис Донецького університету, [S.l.], n. 1/2, p. 30—39, jan. 2015. ISSN 2518-7953. URL: <http://jprch.donnu.edu.ua/article/view/2704>. Дата звернення: 04 грудня 2019.
3. Акімова Л. М. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки // Державне управління: удосконалення та розвиток № 5, 2015.
4. Баюк М. І. Гуманітарна складова політики державної безпеки: поняття, принципи / М. І. Баюк // Університетські наукові записки. 2018. № 1. С. 186—199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2018_1_18.
5. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. праці. Київ: НІСД, 2016. 528 с.
6. Гордієнко С. Г. Методологічні аспекти теорії державної безпеки України та захисту інтелектуальної власності Службою безпеки // Концептуальні засади забезпечення державної безпеки України: матер. наук.-практ. конф., 29 червня 2004 р. Київ: Вид-во НА СБ України, 2004. С. 70—73.
7. Гордієнко С. Г. Методологічні орієнтири розробки понятійно-категоріального апарату у сфері державної безпеки // зб. наук. пр. НА СБ України. Критерії оцінки діяльності органів СБ України. Київ, 2004. № 12. С. 140—146.
8. Гордієнко С. Г. Молодому науковцю коротко про необхідне [Текст]: наук.-практ. посіб. Київ: КНТ, 2007. 90 с.
9. Гордієнко С. Г. Молодому науковцю коротко про необхідне: наук.-практ. посіб. / КПП ім. Ігоря Сікорського. Електронні текстові дані. 2-ге вид., перероб. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 105 с. URL: <http://ipr.kpi.ua/about/vikladachi/gordienko/>.
10. Гордієнко С. Г. Молодому науковцю СБ України коротко про необхідне: наук.-практ. посіб. Київ: наук.-вид. відділ НА СБ України, 2008. 89 с.
11. Гордієнко С. Г. Про поняття «державна безпека» // Науковий вісник Академії СБ України. Київ, 1998. № 6—7. 234 с. С. 33—41.
12. Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека» // Стратегічна панорама. Київ, 2003. № 2. С. 114—120.
13. Жарий О. К. Генезис законодавчого терміна «державна безпека» / О. К. Жарий // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 116. С. 17—25.
14. Капуловський А. В. Визначення пріоритетів безпеки особистості і державної безпеки при прийнятті управлінських рішень // Вісник НАДУ 4'2014. С. 38—42.
15. Каргавцев В. С., Гордієнко С. Г. До питання про концептуальні засади діяльності Служби безпеки України // Науковий вісник Академії СБ України. Київ, 1997. № 5. С. 3—10.
16. Козьяков І. Законодавче визначення державної безпеки: проблеми теорії та практики // Теорія держави і права 9/2019. С. 160—164.
17. Корж І. Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття // «Правова інформатика», № 4(36) / 2012. С. 69—76.
18. Матеріали з Вікіпедії.
19. Настюк В. Я. Сучасні підходи до визначення сутності та поняття державної безпеки // Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти». 16 квітня 2015 р. ХЮА ім. Ярослава Мудрого. С. 56—58.
20. Украинчук О. В. Обеспечение национальной безопасности в условиях формирования в Украине гражданского общества и демократического, правового, социального государства: дис... канд. юрид. наук. Харьков, 1985.
21. Чуваков О. А. Національна і державна безпека: співвідношення понять / Правова держава 15'2012. С. 193—196.
22. Чумак В. В., Бернадський Б. В. Теоретико-правовий аналіз понять «національна безпека» і «державна безпека» / В. В. Чумак, Б. В. Бернадський // Правничий вісник Університету «КРОК». 2014. Вип. 20. С. 95—103.
23. Ященко В. А. Щодо визначеності поняття «національна безпека України» // Право національної безпеки та військово-правові історія, сучасність і перспективи: зб. матер. круглого столу (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського; Національна академія правових наук України, Наук.-дослідного ін-ту інформатики і права / упоряд.: М. М. Прохоренко, П. П. Богущкий / за заг. ред. М. М. Прохоренка. Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2019. С. 45—48.

References

1. URL: https://scholar.google.com/citations?user=A_lr9BMAAAAJ&hl=en.
2. Turchenko O., Ovcharova A. «Security» as an interdisciplinary category. Law Journal of Donetsk University, [S. l.], n. 1/2, p. 30—39, jan. 2015. URL: <http://jpch.donnu.edu.ua/article/view/2704>. Date of application: 04 dec. 2019.
3. Akimova L. M. Theoretical foundations of public administration of national security development // Public administration: improvement and development. № 5. 2015.
4. Bayuk M. I. Humanitarian component of state security policy: concepts, principles // University scientific notes. 2018. № 1. P. 186—199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2018_1_18.
5. Vlasjuk O. S. National Security of Ukraine: the evolution of domestic policy problems: Select. Science. labor / Kyiv: NISD, 2016. 528 p.
6. Gordienko S. G. Methodological aspects of the theory of state security of Ukraine and protection of intellectual property by the Security Service // Conceptual principles of ensuring state security of Ukraine: Proceedings of the scientific-practical conference, June 29, 2004. Kyiv: Publishing House of the Security Service of Ukraine, 2004. Pp. 70—73.
7. Gordienko S. G. Methodological guidelines for the development of conceptual and categorical apparatus in the field of state security // Collection of scientific works of the Security Service of Ukraine. Criteria for evaluating the activities of the Security Service of Ukraine. Kyiv, 2004. № 12. 169 p. Pp. 140—146.
8. Gordienko S. G. Young scientist briefly about the necessary [Text]: scientific practice. manual / Kyiv: KNT, 2007. 90 p.
9. Gordienko S. G. Young scientist briefly about the necessary / scientific and practical manual / KPI them. Igor Sikorsky. Kind. second, reworked. Kyiv: KPI named after Igor Sikorsky, 2019. 105 p. URL: <http://ipp.kpi.ua/about/vikladachi/gordienko/>.
10. Gordienko S. G. To the young scientist of the Security Service of Ukraine briefly about the necessary: Scientific-practical. manual. Kyiv: Nauk. Department of the Security Service of Ukraine, 2008. 89 p.
11. Gordienko S. G. On the concept of «state security» // Scientific Bulletin of the Academy of Security Service of Ukraine. Kyiv, 1998. № 6—7. Pp. 33—41.
12. Gordienko S. G. The essence and content of the concept of «state security» // Strategic Panorama. Kyiv, 2003. № 2. Pp. 114—120.
13. Zhariy O. K. Genesis of the legislative term «state security» / O. K. Zhariy // Problems of legality: acad. zb. Science. Kharkiv Avenue, 2011. Issue. 116. P. 17—25.
14. Kapulovsky A. V. Determining the priorities of personal security and state security in making management decisions // Bulletin of NAPA. 4'2014. P. 38—42.
15. Kartavtsev V. S., Gordienko S. G. On the question of the conceptual basis of the Security Service of Ukraine // Scientific Bulletin of the Academy of Security Service of Ukraine. Kyiv, 1997. № 5. P. 3—10.
16. Kozyakov I. Legislative definition of state security: problems of theory and practice // Theory of State and Law 9/2019. P. 160—164.
17. Korzh I. F. State security: methodological approaches to the system of constituent concepts // «Legal Informatics», № 4 (36) / 2012. P. 69—76.
18. Materials from Wikipedia.
19. Nastyuk V. Ya. Modern approaches to defining the essence and concept of state security // International scientific-practical conference «Current state and prospects of development of the security sector of Ukraine: public-private aspects». April 16, 2015 Yaroslav the Wise. P. 56—58.
20. Ukrainchuk O. V. Ensuring national security in the formation of civil society in Ukraine and a democratic, legal, social state: Dis ... Cand. jurid. Science. Kharkiv, 1985.
21. Chuvakov O. A. National and state security: the relationship of concepts / The rule of law 15'2012. Pp. 193—196.
22. Chumak V.V., Bernadsky B. V. Theoretical and legal analysis of the concepts of «national security» and «state security» // Legal Bulletin of the University «KROK». 2014. Vip. 20. P. 95—103.
23. Yashchenko V. A. On the definition of the concept of «national security of Ukraine» // National security law and military law: history, modernity and prospects: a collection of materials of the round table (Kyiv, March 28, 2019) / Ministry of in Defense of Ukraine, Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine; National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Research Institute of Informatics and Law / edited by: M. M. Prokhorenko, P. P. Bogutsky; for general ed. M. M. Prokhorenko. Kyiv: FOP Yamchynsky OV, 2019. Pp. 45—48.

Гордиенко С. Г. Трансформация понятия «государственная безопасность».

В работе рассматривается вопрос генезиса теории понятия государственной безопасности в Украине, ее правового измерения, определение совокупности государственных органов, у каждого из которых есть своя компетенция.

Исходя из того, что наиболее приемлемым определением государства является определение ее как организации политической власти, отмечается, что безопасность государства как системы политической власти в Украине зависит от ее политической, экономической, научной и научно-технологической составляющих, которые являются фундаментом инновационной политики Украины.

Ключевые слова: национальная безопасность, составляющие национальной безопасности, угрозы национальной безопасности Украины, качественное состояние безопасности государства, правила определения понятий, государственная безопасность и безопасность государства, безопасность государственно-политического, конституционно легитимированного политического строя государства, безопасность государства и конструктивной политики, политический суверенитет, территориальная целостность Украины и неприкосновенность ее границ, безопасность институтов государственной власти, безопасность национально-государственных интересов в сфере экономики.

Hordiienko S. H. Transformation of the concept of state security.

The paper considers the genesis of the theory of the concept of state security in Ukraine, its legal dimension, the definition of a set of state bodies, each of which has its own competence.

Based on the fact that the most acceptable definition of the state is its definition as an organization of political power, it is noted that the security of the state as a system of political power in Ukraine depends on its political, economic, scientific and scientific-technological components.

The author notes that the term «state security» is defined as a qualitatively defined by law state of functioning of the state as a political institution of power, which is achieved by predicting, preventing, detecting and minimizing the negative impact of existing and likely threats to the main features of the state, sovereignty, monetary and tax systems) and allows the state to effectively implement its social purpose to ensure the further development of the individual (citizen), society and the state.

Thus, the hypothesis that the security of the state as an apparatus of power and management is provided by a large number of its bodies, each of which has its own competence, finds its preliminary confirmation.

In the future, the author substantiates this in more detail on the example of other theoretical developments and existing legislation.

Key words: national security, components of national security, threats to national security of Ukraine, qualitative state of state security, rules of definitions, state security and state security, security of state-political, constitutionally legitimized political system of state, security of state formation and constructive policy, political sovereignty, territorial integrity of Ukraine and inviolability of its borders, security of institutions of state power, security of national-state interests in the sphere of economy.